

Aan mevrouw Hamer
p/a Tweede Kamer, Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Dordrecht, 25 mei 2021

Onderwerp: houd koers op de transformatie in het sociale domein

Geachte mevrouw Hamer,

Dagelijks zetten duizenden wijkteamprofessionals¹ zich in om inwoners te ondersteunen bij het oplossen van hun vraagstukken en het realiseren van duurzame verbeteringen. Door steeds meer vanuit de samenleving te organiseren komen de specifieke behoeften, waarden én mogelijkheden van mensen beter in beeld. De inwoners die ondersteuning krijgen zijn daar over het algemeen tevreden over². Kortom: de transformatie binnen het sociaal domein is in volle gang. De toeslagen affaire³ en de sociale gevolgen van de coronapandemie⁴ onderstrepen nog eens het belang daarvan: de samenleving snakt naar de menselijke maat in wet en regelgeving, en naar hulp en ondersteuning in de leefwereld, nabij en op maat.

De decentralisaties in het sociaal domein vormen de grootste bestuurlijke operatie van de afgelopen honderd jaar⁵. Met deze brief roepen we het nieuwe kabinet op het leiderschap te tonen dat noodzakelijk is bij een dergelijke majeure verandering: een transformatie die minstens tien tot twintig jaar tijd nodig heeft. Dat vraagt om koershouden en maatregelen treffen die de in gang gezette beweging versterken. Wij ervaren dagelijks wat de ingezette verandering inwoners oplevert en zien mogelijkheden om de komende jaren met alle betrokken partners verdere verbeteringen in kwaliteit en doelmatigheid te realiseren. Wij zien grote risico's als de ingeslagen weg nu wordt verlaten, met name de discussie over (gedeeltelijke) recentralisatie van de jeugdhulp baart ons grote zorgen. Daarom schetsen wij hieronder nog eens de belangrijkste aanleidingen voor de decentralisaties, de maatschappelijke ontwikkelingen die aan de tekorten in de jeugdhulp ten grondslag liggen en de oplossingsrichtingen die wij zien.

1. Decentralisatie niet de oorzaak van problemen

“Het jeugdstelsel moet volledig op de schop om de kosten weer onder controle te krijgen”⁶ kopten de media in reactie op het rapport van de Stuurgroep financiële beheersbaarheid Jeugdwet⁷.

¹ Wijkteams gebruiken wij als verzamelnaam voor een breed scala aan lokale teams (jeugd- en gezinsteams, sociale teams, etc.). Professionals geven samen met inwoners, vanuit hun leefwereld, vorm aan samenlevingsopbouw en preventieve activiteiten. Zij bieden hulp en ondersteuning, schakelen waar nodig andere professionals bij (welzijn, zorg, werk en inkomen, onderwijs) en vormen de gemeentelijke toegang tot jeugdhulp en de Wmo.

² SCP (2018), Veranderde zorg en ondersteuning voor mensen met een beperking. Landelijke evaluatie van de Hervorming Langdurige Zorg

³ [De Toeslagenaffaire - Trouw](#)

⁴ [Eindverslag-werkgroep-sociale-impact-coronacrisis](#)

⁵ Lokale democratie in de steigers (2016) Maarten Allers, Marcel Boogers, Peter van Lieshout, Alexander Rinnooy Kan

⁶ [Stuurgroep: Jeugdwet moet helemaal terug naar de tekentafel - Skipr](#)

⁷ [Maatregelen financiële beheersbaarheid Jeugdwet | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

Afbakening van de Jeugdwet, inperken of juist uitbreiden van beleidsvrijheid van gemeenten en recentraliseren van delen van de Jeugdwet zijn de oplossingsrichtingen die in dat rapport worden aangedragen.

Wij herkennen dat er veel niet goed gaat: lange wachtlijsten, toegenomen kosten voor jeugdhulp en belemmerende bureaucratie. Precies dat waren belangrijke redenen om in 2015 te kiezen voor de decentralisaties, want grote maatschappelijke verandering waren (en zijn) nodig om de zorg in ons land inhoudelijk op peil en financieel beheersbaar te houden.

Ter illustratie: sinds 2015 krijgen gemeenten en de decentralisatie de schuld van de wachtlijsten en de oplopende kosten in de jeugdhulp. Maar dat is een probleem dat al meer dan 20 jaar speelt en terugkerend tot alarmerende krantenberichten leidt. Een (kleine!) greep uit de archieven:

- *Ondanks extra investeringen in de jeugdhulp blijven de wachtlijsten onverminderd hoog (Volkskrant, juni 1998)*
- *De GGZ luidt de noodklok over geldproblemen in jeugdinstanties (Trouw, Augustus 2007)*
- *De wachtlijsten in de jeugdzorg zijn al jaren een terugkerend probleem. Meermaals kregen de provincies, die de jeugdzorg uitvoeren, extra geld uit Den Haag. Dat is telkens een doekje voor het bloeden gebleken; als het geld op is, schieten de wachttijden weer evenredig de lucht in. (Volkskrant, maart 2012)*

Noch de invoering van marktwerking in de zorg, noch de decentralisatie naar de gemeenten heeft deze spiraal van geld-wachtlijsten-geld-wachtlijsten kunnen doorbreken. Het individuele gebruik van jeugdzorg nam de afgelopen 20 jaar toe van 1 op de 27 kinderen in het jaar 2000 tot 1 op de 8 kinderen in 2018. Hoopvol vinden wij het daarom dat de groei van jeugdzorg de laatste jaren afvlakt⁸ en in 2020 voor het eerst een daling zichtbaar is⁹. Ook verblijf, de grootste kostenpost, neemt af. Dat sterkt ons in de overtuiging dat we met de transformatie binnen het sociale domein op de goede weg zijn. En dat het juist nu essentieel is om koers te houden en de ingezette beweging te versterken.

2. Maatschappelijke problemen veroorzaken groei jeugdzorg

De groei in de jeugdzorg is geen losstaand gegeven maar wordt veroorzaakt door maatschappelijke tendensen en structurele sociale problemen. De inzet van (extra) jeugdhulp of wijzigingen in het jeugdstelsel bieden daarvoor geen duurzame oplossing:

Prestatiedruk en maakbaarheidsgedachte

De stijging van jeugdhulp betreft met name individuele ambulante behandeling ('de jeugd-ggz'). De prestatiedruk binnen onze samenleving, de gestage groei van het aantal scheidingen, de opwaartse druk naar het hoogste schoolniveau en de toets-cultuur in ons onderwijssysteem spelen daarin een belangrijke rol. We lijken steeds minder te accepteren dat hobbels, mislukking, teleurstelling en psychische variatie bij het leven en bij opgroeien horen. We reageren door afwijkingen van de ideaaltypische norm te voorzien van een individuele diagnose¹⁰. Het is belangrijk dat we opgroeien en opvoeden weer meer in de maatschappelijke context plaatsen, niet als een individueel privé project van ouders en kinderen, maar als sociaal fenomeen waarin de hele samenleving een rol speelt¹¹.

Maatschappelijke oorzaken van kindermishandeling en huiselijk geweld

Ook als het gaat om het voorkomen van verwaarlozing, mishandeling of seksueel misbruik van kinderen ligt de sleutel voor structurele verbetering niet in de jeugdzorg. Uit onderzoek van de

⁸ [Het-groeiend-jeugdzorggebruik, duiding en aanpak](#) (2019) Nederlands Jeugdinstituut

⁹ [Daling aantal jongeren met jeugdzorg in 2020 \(cbs.nl\)](#)

¹⁰ Mensen zijn ingewikkeld (2020) Floortje Scheepers

¹¹ [Het-groeiend-jeugdzorggebruik, duiding en aanpak](#) (2019) Nederlands Jeugdinstituut

inspecties naar kinderen die opgroeien in onveilige situaties¹² blijkt dat het om gezinnen gaat waarbij vooral de problematiek van ouders in het oog springt. Gezinnen met een zware belasting, meestal op verschillende levensgebieden tegelijkertijd: psychische, financiële en huisvestingsproblemen. Steeds vaker in combinatie met een problematische echtscheiding. Dit vraagt om een brede maatschappelijke en integrale aanpak over de verschillende domeinen heen. Op het moment dat de bestaanszekerheid voor gezinnen is gegarandeerd, de overheid zich als grootste schuldeiser anders opstelt, het woud van regelingen waar zij een beroep op kunnen doen wordt versimpeld, er daadwerkelijk hulp kan worden geboden bij problemen van ouders op het gebied van verslaving, trauma of andere psychische kwetsbaarheid, dan is een groot deel van de huidige geboden jeugdzorg overbodig.

Ook deze analyses zijn niet nieuw: normaliseren, demedicaliseren en integraal werken waren juist belangrijke doelen van de decentralisaties. Omdat niet de jeugdzorg maar de brede samenleving de sleutel voor verbetering in handen heeft. Dat vraagt om een integrale aanpak en decentrale sturing.

3. Integrale aanpak en decentrale sturing

Structuuro oplossingen of aanpassingen in de Jeugdwet kosten veel tijd, geld en inzet van alle betrokkenen en bieden geen duurzame oplossing voor de geschetste problemen. We zien sinds de decentralisaties veel mooie ontwikkelingen¹³. Wij pleiten er voor om nu door te pakken op de ingeslagen weg en de transformatie op alle fronten tegelijk te versterken. Wij zien veel kansen, en mogelijkheden voor het nieuwe kabinet, met name op het gebied van bestaanszekerheid, geestelijke gezondheidszorg (ggz), jeugdbescherming en onderwijs.

Bestaanszekerheid vergroten door samenhang en ruimte in landelijke regelingen

Het beroep op zorg kan substantieel worden teruggebracht door onderliggende stressfactoren, vaak veroorzaakt door gebrek aan bestaanszekerheid, te verminderen¹⁴. Complexiteit van landelijke regels bemoeilijkt zowel het helpen oplossen van financiële problemen van inwoners als het realiseren van creatieve oplossingen voor het gebrek aan betaalbare huisvesting¹⁵. Een mooi voorbeeld daarvan is het -door regelgeving onmogelijk uitvoerbare- idee om woningen van ouderen te splitsen zodat zij in hun eigen omgeving kunnen blijven en tegelijkertijd jongeren woonruimte kunnen bieden die ook hand- en spandiensten voor hun kunnen doen.

Het nieuwe kabinet kan de transformatie versterken door landelijke regelingen en voorwaarden in samenhang te brengen en meer ruimte te creëren voor lokale maatwerkoplossingen.

Wijkgerichte netwerkpsychiatrie versterken

Als het gaat om kwetsbare gezinnen en ouders met psychische problemen hebben wijkteams behoefte aan deskundige professionals uit de ggz die naar deze gezinnen toekomen, daar gesprekken voeren, adviseren en overleggen; mee helpen om het veiliger te maken als er sprake is van huiselijk geweld of kindermishandeling; mee helpen te leren omgaan met psychische variatie en ontregeling; mee helpen de drempels verlagen om in behandeling te gaan. De volwassen ggz biedt dergelijke hulp niet of nauwelijks en de samenwerking tussen wijkteams en volwassen ggz verloopt zeer moeizaam¹⁶. Tegelijkertijd zien wij kansrijke oplossingsrichtingen en een (prille) beweging richting de wijkgerichte invoering van netwerkpsychiatrie¹⁷. Daar worden bruggen geslagen tussen ggz,

¹² [kwetsbare-kinderen-onvoldoende-beschermd](#) (2019) Inspectie gezondheidszorg en Jeugd

¹³ Zie bijvoorbeeld [Eigenwijs transformeren \(Verwey-Jonker en Radboud University 2021\)](#)

¹⁴ [IPW | Doorbraakmethode/resultaten](#)

¹⁵ Denk aan het meetellen van de studielening van kinderen bij het bijstand-inkomen van ouders, de automatische Rijksincasso's bij schulden, de taal eis voor inwoners, de tegenprestatie in de Bijstand, de afzonderlijke verplichtingen rondom beschut werk of de afwijzing daarvan op formele gronden van het UWV

¹⁶ [Inventarisatie wijkteams en volwassen GGZ](#) (2020) Associatie Wijkteams

¹⁷ <https://www.sociaalweb.nl/blogs/netwerkpsychiatrie-hoe-dan>

wijkteams en informele hulp. Voor het wegnemen van de belemmeringen in de financieringssysteem en het stimuleren van deze transformatie zijn het ministerie van VWS en de zorgverzekeraars aan zet. Tot op heden vinden wij de ondersteuning bij deze beweging vanuit Den Haag ronduit onvoldoende en teleurstellend. In reactie op toenemende kosten en wachtlijsten in de volwassen ggz zien we nu zelfs de beweging om onderscheid te gaan maken tussen medische en niet-medische ggz. Een dergelijke ontwikkeling vergroot de afstand tot het dagelijks leven en belemmert de noodzakelijke beweging richting de netwerkpsychiatrie.

Investeren in meerjarige transformatie jeugdbescherming

Een andere kans die wij zien is de recentelijke ontwikkeling in de jeugdbescherming. Het Toekomstscenario Kind- en Gezinsbescherming is wat ons betreft een voorbeeld van de transformatiebeweging die noodzakelijk is: gezinsgerichte aanpak op alle levensgebieden, nabij en op maat, in samenspel met alle betrokkenen in de leefwereld van het gezin. Inclusief de bijbehorende routekaart die ruimte biedt voor langjarige ontwikkeling vanuit de praktijk, gepaard gaand met onderzoek om het leren en verbeteren te stimuleren. Wij willen onderstrepen dat ook hier sprake is van een langjarig traject dat vraagt om bijpassende middelen, leiderschap en koersvastheid.

Stevig inzetten op inclusief onderwijs

Sinds de Nederlandse ratificatie van het VN Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap¹⁸ klinkt de roep om inclusief onderwijs luider en dat juichen wij toe. Inclusief onderwijs is noodzakelijk om binnen het sociaal domein de gewenste beweging richting normalisering en de-medicalisering te kunnen maken. Niet alleen in de jeugdzorg maar ook in het onderwijs is het medisch model de afgelopen decennia gaan domineren: kinderen die afwijken van de ideaaltypische norm moeten 'gefixt' worden. Lukt dat niet, dan krijgen zij aanpassingen in de vorm van extra onderwijs- of jeugdhulpinterventies, een speciale school of speciaal busje. Het VN-verdrag gaat daarentegen uit van het sociaal model: een beperking is persoonlijk en de handicap ontstaat vooral door de ontoegankelijkheid van de maatschappij. Graag investeren wij samen met scholen en andere partners in de wijk op duurzame verbeteringen in de directe omgeving van kinderen. Het helpt daarbij als vanuit Den Haag het VN Verdrag serieus wordt genomen, ook bij de noodzakelijke verbetering in ons onderwijssysteem¹⁹.

Tot slot

Voor de voltooiing van de transformatie van het sociale domein moeten we nog minstens tien jaar uittrekken. Dat vraagt niet alleen lokaal maar juist ook landelijk om koers houden en telkens die maatregelen nemen die de in gang gezette beweging versterken. De belangrijkste lessen uit het recente onderzoeksrapport *Eigenwijs transformeren*²⁰ gelden niet alleen voor gemeenten, ook voor de landelijke overheid. Bestuurlijke continuïteit in opvattingen over het sociaal domein, stevig opdrachtgeverschap dat op een betrouwbare en rechtvaardige wijze wordt ingevuld met een gerichtheid op de lange termijn blijken belangrijke succesfactoren. Maar ook het besef dat de transformatie een verandering vraagt in de overheidsorganisatie en dat voorkomen moet worden dat er in tijden van financiële schaarste een risico-regel reflex optreedt richting controleren en beheersen van boven af.

Succes is pas te bereiken wanneer we lokaal en landelijk vastberaden blijven vasthouden aan de ingezette koers. Waarbij sleutelen aan wetgeving het karakter heeft van doorontwikkelen om belemmeringen in de transformatie weg te nemen. Wij dragen daar van harte aan bij en vertrouwen er op dat de hierboven geschetste analyses en oplossingsrichtingen een serieuze plek krijgen in het nieuwe regeerakkoord.

¹⁸ [VN-verdrag Handicap | Rechten van mensen met een beperking | Rijksoverheid.nl](#)

¹⁹ [Eindrapport | Evaluatie Passend Onderwijs](#)

²⁰ [Eigenwijs transformeren \(Verwey-Jonker en Radboud University 2021\)](#)

Graag lichten wij deze brief toe in een gesprek,

Bestuur en leden van de Associatie Wijkteams

Namens hen:

Lex van Eijndhoven (bestuurder WIJeindhoven)

Renske van Emmelkamp (directeur Ouder en Kindteams Amsterdam)

Ellen van der Vlist (directeur De Kleine Schans Woudenberg)

Programmamanager Associatie Wijkteams

Quirien van der Zijden

Contact:

Mail: q.vanderzijden@associatiewijkteams.nl

Telefoon: 06 53968883